

Надія Гаврилюк

**РЕДАГУВАННЯ ПЕРЕКЛАДНОГО ТЕКСТУ
ЯК ЧИННИК ОБРАЗОТВОРЕННЯ
(147-й і 11-й сонети В. Шекспіра
в перекладі В. Дубовки)**

У статті розглянуто сто сорок сьомий та одинадцятий сонети Шекспіра в перекладі В. Дубовки. Процес редагування показано як прояв модифікації авторського тексту. Варіативність тлумачиться як спосіб творення образу, асоціативних ланцюгів, подібних до оригіналу.

***Ключові слова:** сонет, редагування, асоціативний ланцюг, образ.*

**Nadiya Gavrylyuk. Editing of translation
a text as a factor of creation image
(one hundred forty seventh and eleventh sonnets
of Shakespeare in the translation of V. Dubovki)**

In the article it is considered one hundred forty seventh and eleventh sonnets of Shakespeare in a translation of V. Dubovka. Process of editing it is rotined as a display of modification of author text. Variability explained as a method of creation of associative chains, similar to the original.

***Keywords:** sonnet, editing, associative chain, image.*

«Переклади чужомовних творів, чи то літературних, чи наукових, для кожного народу являються важним культурним чинником, даючи можливість... знайомитися з творами й працями людського духу, що в інших краях у різних часах причинялися до ширення просвіти та підймання загального рівня

культури», - зазначав свого часу Іван Франко¹. Діалог між культурами - явище багатопланове: тут і усвідомлення власної культури в контексті Іншого, і намагання зрозуміти світогляд Іншого, і знання культурних традицій, і мовна специфіка учасників діалогу. За слушним спостереженням М. Ажнюк, «семантична багатоплановість художнього слова природно породжує різні варіанти відтворення одного і того ж образу, але можливості його інтерпретацій все ж не безмежні. Оригіналом заданий інваріант для відтворення в перекладі - поетичний потенціал, що містить правдивість хай навіть найнесподіваніших порівнянь, семантичну насиченість (зміст) компаративного тропа і його стилістичну спрямованість»². Розгортання образу в перекладному творі багато в чому визначається параметрами оригіналу, особливо якщо йдеться про твір поетичний. Адже в такому творі з'являються додаткові обмеження за критеріями формальної структури тексту. Коли ж мова йде про тверді строфічні утворення, тут особливої цінності набуває зауваження Ю. Левіна, що «талант перекладача - талант форми, зрозуміло, за здатності прозирати в чужі твори, відчувати їх красу»³. В. Иванов зауважує: «при поетичному перекладі незмінною має лишитися поетична модель (чи поетичний сенс) поезії. Під поетичною моделлю тексту розуміємо його поетичне значення, яке не зводиться до значення підрядника, бо до поетичної моделі належить не тільки безпосередній зміст поезії, що якоюсь мірою піддається прозаїчному переказу, а й модель структури поезії»⁴.

¹ Франко І. Каменярі: Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання // Франко І. Збір. творів: У 50 т. - К., 1983. - Т. 39. - С.7.

² Ажнюк М.Т. Актуальні питання перекладу художньої літератури: Текст лекцій. - Ужгород, 1981. - С.7.

³ Левин ЮД. Об исторической эволюции принципов перевода // Международные связи русской литературы: Сборник. - М.; Л., 1963. - С. 36.

⁴ Цит. за: Коптілов В.В. Першотвір і переклад. Роздуми і спостереження. - К., 1972. - С. 181.

Важливість формальних ознак у відтворенні віршового тексту підкреслює і О. Лучук: «Способи передачі ритміко-інтонаційних характеристик оригіналу, які тісно пов'язані як з особливостями просодії кожної конкретної мови, так і зі специфікою національного віршування, вимагають особливої уваги в контексті поетичного перекладу»⁵. Коли ж взяти до уваги, що сонетна структура вимагає чотирнадцяти рядків, використання п'ятистопного ямба і певної послідовності в розташуванні рим, вповні зрозуміємо складність роботи перекладача.

Переклади в ідеалі мають відповідати естетичним якостям оригінальному твору, на що звертав увагу ще Б. Пастернак у «Записках перекладача»⁶. Специфіка перекладу в тому, що кожен з перекладачів, звертаючись до оригінального твору, акцентує одні його моменти та притлумлює інші. Актуалізація того чи іншого компонента оригінального тексту при перекладі впливає з авторської концепції перекладача, з його творчого задуму. І в цьому робота перекладача нагадує творчість оригінальну. Звісно, від задуму до втілення лежить довгий шлях пошуків влучного слова. Ці пошуки відбиваються в редагуванні первісного тексту. «Редагування перекладу, тобто вдосконалення вже існуючого його варіанту, буває двох типів. По-перше, це авторське редагування, коли редактором свого тексту виступає сам перекладач. По-друге, це редагування готового тексту, яке здійснює інша людина, тобто редактор. Переклад практично базується на знанні контрастивної лінгвістики та типології двох мов. Під час перекладу перекладач використовує порівняльний аналіз як метод вибору форми, яка найбільш адекватно передає і зміст, і попередньо обрану форму. Тому редагування, так само

⁵ Лучук О. Микола Лукаш і Пантелеймон Куліш: Перехресні стежки перекладачів // Лучук О. Діалогічна природа літератури. - Луцьк, 2004. - С. 30.

⁶ Пастернак Б. Заметки переводчика // Зарубежная поэзия в переводах Б. Л. Пастернака: Сборник. - М, 1990. - С. 547.

як і переклад, пов'язане з такими розділами знань як мова та мислення, мова та культура, психо- та соціолінгвістика»⁷.

Цікавий матеріал до питання про авторське редагування перекладів сонетів Шекспіра дає зіставлення автографів білоруського перекладача В. Дубовки, що їх знаходимо серед архівних матеріалів з фонду І. Сенченка⁸, з друком цих сонетів. У листі від 14 лютого 1964 року В. Дубовка згадує про роботу над перекладами сонетів Шекспіра. Це не проходить повз увагу українського письменника. У листі-відповіді від 1 квітня 1964 року І. Сенченко просить адресата надати йому кілька перекладів для ознайомлення. В. Дубовка разом із листом від 6 квітня 1964 року надсилає чистові автографи трьох сонетів В. Шекспіра - 153, 11 і 147 (написані чорнилом на окремих аркушах формату 20,5 x 14). Приблизно за рік після отримання автографів від В. Дубовки І. Сенченко високо оцінює мистецьку вартість перекладацької праці свого адресата у листі від 24 березня 1965 року. Зіставивши автограф і друк вказаних сонетів, не виявимо розходжень тільки у сонеті 153-му. У текстах перекладу 147-го сонету Шекспіра бачимо відмінності, які стосуються першої строфи названого твору:

Автограф

Хварю я. Хвароба ўся - любоў.
Любімы вобраз бачыць прагнуть вочы,
Каб ён прынёс натолю мне ізноў,
Як перед тым прыносіў не аднойчы⁸.

⁷ Гула Є. А. Редагування як один з чинників якісного перекладу. - Ел. ресурс: <http://www.uta.org.ua/uta/files/Gula.pdf>

⁸ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. - Ф. 175. (І. Сенченко) - Фонд перебуває в стані опрацювання, тому, використовуючи його матеріали, ми не маємо змоги посилатись на одиниці зберігання.

Друк

Хварэю я. Хвароба ўся - любоў.
 Неўтаймаванай смагай паліць сэрца.
 Атруты раз пакаштаваўшы, зноў
 Яе шукае, п'е і не нап'ецца⁹.

Власне, йдзеця, про той тип переробки, що значно змінюе загалъну концепцію твору. В автографі основний симптом хвороби-любові розкрито як прагнення очей бачити коханий образ. Ліричний герой сподіваеця, що він погамуе його спрагу, як це вже не раз бывало. У друці образ спраги залишаеця, але це непогамована спрага, що палить серце. Образність сонету ускладнюеця та метафоризуеця. Принципова неможлівісь втамувати спрагу підкреслюеця в заключному рядку строфи «п'е і не нап'еця». А любов трактуеця вже не просто як хвороба, а як отрута (те, що загрожуе життю). Отже, виникае філософська плошина тексту. Окрім того, в уяві чытача постае низка асоціацій: хвороба-спрага-лихоманка-марення. Останне цілком укладаеця в поеднання непеоднуваного. Сюди відносимо пошук отрути чи афористичні образы сонетной кінцівки, що взаємно накладыаються: «світло для очей» і «пекельница, як ніч». Отже, кохання-хвороба - це світло та темрява (ніч), вона належить до пекла, бо несе ліричному героеві страждання, які нема надії усунути чи хоч трохи полегшити.

Остаточний текст перекладу 147 сонету В. Дубовкою близький до оригіналу за эмоційним враженням, хоч іх образні системи не є повністю тотожними. Порівняймо:

Оригінал

My love is as a fever longing still,
 For that which longer nurseth the disease;
 Feeding on that which doth preserve the ill,
 The uncertain sickly appetite to please¹⁰.

⁹ Дубовка В. Сонети Шекспіра. - Ел. ресурс: <http://www.knihi.com>

¹⁰ <http://www.nosweatshakespeare.com>

Підрядник

Моя любов, мов довготривала лихоманка,
Завжди спрагла того, що бавить хворобу,
Годується тим, що зберігає хворобу
На догоду непевному хворому апетиту.

Образ любові як лихоманки виявлено у тексті Шекспіра безпосередньо, тоді як у В. Дубовки опосередковано через низку образів, які треба розкодувати читачеві: любов-хвороба; любов-вогонь (звернімо увагу на дієслово «палить» у перекладі білоруського перекладача); любов-спрага. Останній аспект у В. Дубовки розкрито за допомогою слів «п'є і не нап'ється», «не тамованою». Отже, на передньому плані опиняється бажання постійно повертатися до об'єкту свого почуття (в автографі висловлено прямо: «Коханий образ бачить **прагнуть** очі»). Як відомо, при лихоманці потрібно багато пити. Це забезпечує швидке поліпшення самопочуття. Але любов - незвична хвороба. Скільки б не бачив дорогу людину, цього замало. А тому ліки обертаються на отруту, що посилює муки. Саме ці аспекти взяв до уваги В. Дубовка. У Шекспіра ж хоч і згадується постійна спрага при любові-лихоманці, але ця згадка не формує такого емоційного поля, як у білоруського перекладача. Щоб зробити образ художньо сильним, Шекспір долучає до картини хвороби поганий, нестабільний апетит. Такий симптом має місце при лихоманці. У Шекспіра завдяки цьому акцентується інша грань образу. Дуже часто хворому хочеться споживати те, що заборонив лікар, образно кажучи, жити хворобу.

Добираючи точніший вираз, В. Дубовка прагне дати власне бачення поетичних образів оригіналу, чим наближається до творчості оригінальної. Збагнути як відбувається рух авторської свідомості в процесі роботи над текстом (як оригінальним, так і перекладним) у великій мірі допомагає зіставлення існуючих джерел тексту. Робочі нотатки перекладача (у випадку В. Дубовки - автографи) фіксують його первісні враження від оригіналу, виділення ключових, на його думку, елементів

поетики - образів, стилю, метрики та ін. Подібне зіставлення допомагає глибше збагнути оригінальний текст і пояснює обрану перекладачем манеру інтерпретації, його тяжіння до буквалізму чи вільних асоціативних ланцюгів.

Рух перекладача до художньої виразності образу бачимо і при роботі над 11-им сонетом В. Шекспіра, що його англійський поет і драматург присвятив темі швидкоплинності часу. Автор переконує адресата своєї поезії, що на перепоні минушості стає відродження в дітях, якого варті лише красиві люди.

Оригінал (останні рядки)

Herein lives wisdom, beauty and increase:
Without this, folly, age and cold decay:
If all were minded so, the times should cease
And threescore year would make the world away¹¹.

Підрядник

Згодом житимуть мудрість, краса і зростання:
Без цього дурість, старість і холодний розпад:
Якщо всі думатимуть так, то час призупиниться
І за шістдесят років світ зникне.

В первісному автографі перекладу В. Дубовкою відтворено цю тезу наступним чином:

Ёсьць мудрасць, прыгожасць у думцы той.
Бяз іх жа старасць, заняпад жывога.
Калі б згадзіўся свет увесь з табой,
Праіснуваў бы ён зусім нямнога.

Цей варіант не задовольнив перекладача, на нашу думку, з таких причин. По-перше, у ньому криється певне протиріччя з життєвою логікою, бо старість приходиться як до сімейних, так і до самотніх. По-друге, вираз «занепад живого» звучить надто

¹¹ 90 сонетів Шекспіра в оригіналі. - Ел. ресурс: < <http://www.eng.pozdrav.ru/archives/> >

абстрактно. В сукупності ці фактори утворюють декламаційну інтонацію, позбавлену переконливості. В. Дубовка, очевидно, розумів, що дана поезія мала на меті переконати в перевагах подружнього життя. Щоб відобразити цю настанову оригіналу, перекладач шукає художньо вмотивований образ. Зрештою, приходять до такого остаточного варіанту:

Друк

Ёсьць мудрасць, прыгожасць у думцы той.
 Без іх жа радасці і шчасця мала:
 Калі б згадзіўся свет увесь з табой,
 Дык праз капу гадоў жыцця б не стала.

Як бачимо, у пізнішому варіанті фігурує вираз «без них же радості і щастя мало», що містить художню, позбавлену прямо-лінійної дидактики, мотивацію переваг подружнього життя, що надає вислову більшої переконливості. Заключний рядок другої строфи теж зазнає змін, які покликані надати тексту конкретики, порівняймо: «Проіснував би світ зовсім небагато - Так через копу літ життя б не стало». Приміром, вираз «Так через копу літ життя б не стало» є образним аналогом Шекспірівського «І за шістдесят років світ зникне», бо ж копа означає «шістдесят». Якщо зважити, що для 11-го сонету центральною є тема нащадків, то ця цифра не видається випадковою. За шістдесят років, як правило, змінюється два покоління (діти та внуки), тобто повніше відчувається тривалість життя окремого роду, зв'язок поколінь.

Отже, звертаючись до різних аспектів художнього образу, автор надає йому виразності, що своїм естетичним впливом на читача не поступається першотвору. У зв'язку з цим спадають на думку слова польського дослідника перекладу Ольгерда Войтасевича¹², який звертав увагу на бажану подібність асоціацій, викликану текстом оригіналу та перекладу. До такої подібності асоціативного ряду, як ми побачили, тяжіє В. Дубовка.

Вагомим фактором у творенні схожого асоціативного ряду виступає редагування перекладного тексту, в процесі якого актуалізуються ті чи інші моменти першотвору та формується яскравий поетичний образ.

**Надежда Гаврилюк. Редактирование
переводного текста как фактор создания образа
(147-ой и 11-ый сонеты Шекспира
в переводе В. Дубовки)**

В статье рассмотрено сто сорок седьмой и одиннадцатый сонеты Шекспира в переводе В. Дубовки. Процесс редактирования показан как проявление модификации авторского текста. Вариативность объясняется как способ создания образа, ассоциативных цепей, подобных оригиналу.

Ключевые слова: сонет, редактирование, ассоциативная цепь, образ.